

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Ανδρέας Βοσκός - Θεόδωρος Παπακωνσταντίνου (σε συνεργασία με ερευνητική ομάδα): Από τη μετάφραση στο πρωτότυπο. Συμβολή στην ανανέωση της διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών στη Μέση Εκπαίδευση, Αθήνα 1992 (Καρδαμίτσας).

Τα "Αρχαία Ελληνικά" είναι ένα από τα λίγα μαθήματα που διεκδικούν επίμονα την επικαιρότητα, προσφέροντας ερεθίσματα για διάλογο, στον οποίο συμμετέχουν ειδικοί και μη, όπως μπορεί να διαπιστώσει κανείς από τις σχετικές συζητήσεις στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και ιδιαίτερα από τα άρθρα και τις επιστολές στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο. Παράλληλα με τη διεκδίκηση της επικαιρότητας και με αφορμή τις συζητήσεις αυτές προβάλλονται οι "προαιώνιες αντιπαραθέσεις" και οι δυσγεφύρωτες αντιθέσεις, που σπάνια οδηγούν στη "σύνθεση". Πολλές φορές μάλιστα η διαδικασία του διαλόγου επεκτείνεται σε προσωπικές αντιπαραθέσεις, οι οποίες όχι μόνον επηρεάζουν αρνητικά τις προβαλλόμενες θέσεις αλλά και απομακρύνουν από την επιζητούμενη σύνθεση. Τα αίτια των ανώφελων πολλές φορές και άκαρπων συζητήσεων πρέπει να αναζητηθούν και πέρα από τα όρια του πραγματικού ενδιαφέροντος για την επίτευξη των στόχων του μαθήματος, όπως αυτοί περιέχονται στο επίσημο Αναλυτικό Πρόγραμμα, σε συγκεκριμένες κοσμοθεωρίες και κοινωνικοπολιτικές αφετηρίες, οι οποίες σχεδόν πάντοτε φέρουν τη συναισθηματική καλύπτρα. Πολλές φορές είναι δηλαδή αδύνατο να διαχωρίσει κανείς τις ιδεολογικές επιδιώξεις από τη συναισθηματική φόρτιση, μια και η τελευταία σε ορισμένες περιπτώσεις λειτουργεί ως προστατευτική ασπίδα των πρώτων. Αλλά και οι στόχοι του Αναλυτικού Προγράμματος αποφεύγουν να είναι συγκεκριμένοι, με αποτέλεσμα από το ένα μέρος να καταφέρνουν να μην εμπλέκονται στη δίνη των αντιπαραθέσεων, αλλά από το άλλο να μένουν μακριά από τα επίμαχα θέματα και προβλήματα.

Τα τελευταία χρόνια δύο φορές ανακινήθηκε έντονα το πρόβλημα της διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών μετά από ισάριθμες εξαγγελίες του Υπουργείου Παιδείας περί επαναφοράς της διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών από το πρωτότυπο στο Γυμνάσιο (από τους υπουργούς Παιδείας Αντ. Τρίτση (1987) και Γ. Σουφλιά (1992)). Αποτέλεσμα της πρώτης ανακίνησης υπήρξε η ανάπτυξη διάφορων ερευνητικών προγραμμάτων και η εκπόνηση μελετών με θέμα την αναμόρφωση του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών. Στα πλαίσια αυτά εντάσσεται και η ερευνητική προσπάθεια:

Ανδρέα Βοσκού/Θεόδωρου Παπακωνσταντίνου (σε συνεργασία με ερευνητική ομάδα), "Από τη μετάφραση στο πρωτότυπο. Συμβολή στην ανανέωση της διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών στη Μέση Εκπαίδευση", Αθήνα 1992 (Καρδαμίτσας) (Χορηγία Ιδρύματος "Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης"). Όπως αναφέρεται στο "εισαγωγικό σημείωμα", πρόθεση της εργασίας δεν είναι τόσο η επιλογή και υποστήριξη μιας συγκεκριμένης άποψης σχετικά με τη διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών όσο η υπερπήδηση των διχογνωμιών και η δημιουργία των προϋποθέσεων για σύγκλιση απόψεων και επίτευξη των επιζητούμενων "συνθέσεων". "Υλικό για συνθέσεις φιλοδοξεί να δώσει κατά κύριο λόγο ο τόμος αυτός" (σ. 13). Η εργασία απαρτίζεται από δέκα κεφάλαια, στα οποία επιχειρείται από το ένα μέρος η καταγραφή των προβλημάτων και των προτεινόμενων λύσεων και από το άλλο η διατύπωση προτάσεων για την αντιμετώπιση επίμαχων θεμάτων που σχετίζονται με τη διδασκαλία του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών. Στο Παράρτημα περιέχονται συνοπτικά τα συμπεράσματα σχετικού Συνεδρίου που πραγματοποιήθηκε στη Λεμεσό Κύπρου τον Μάιο του 1991.

Το πρώτο κεφάλαιο "Η μέριμνα για τα Αρχαία Ελληνικά μεταξύ Φιλολογίας και Παιδαγωγικής (Σημειώσεις για τη διδακτική μέθοδο στη Μέση Εκπαίδευση κατά τον 19ο αιώνα)" διαγράφει την πορεία του μαθήματος από το πρώτο επίσημο πρόγραμμα του ελεύθερου κράτους (1836) μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα. Διάφορα μέτρα που θεσμοθετήθηκαν και ορισμένες πρακτικές που τηρήθηκαν προκαλούν σήμερα άλλοτε άμεσα απορριπτικά συναισθήματα και άλλοτε την έκπληξη σχετικά με την "ευστοχία" τους τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Ως αχίλλεια πτέρνα του μαθήματος αποδεικνύεται η παντελής κατά κανόνα έλλειψη παιδαγωγικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών που καλούνταν να το διδάξουν: "Καθώς οι περισσότεροι διδάσκαλοι στερούνται παιδαγωγικής μορφώσεως, η αμεθοδία κυριαρχεί και η διδακτική ώρα γεμίζει με εξαντλητική τεχνολογία... Πολλοί καθηγητές ανοίγουν το συντακτικό ή τη γραμματική και εξηγούν τους κανόνες (τους οποίους οι μαθητές απομνημονεύουν χωρίς να τους εννοούν) ή άλλοι (χειρότερα) αρκούνται να πουν «πάρετε απ' εδώ ως εκεί»" (σ. 62).

Το δεύτερο κεφάλαιο "Συνθέσεις για τη διδακτική του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών από το πρωτότυπο" προσπαθεί να συστηματοποιήσει τις "διδακτικές θέσεις που κατά τη διάρκεια του αιώνα μας μπόρεσαν ή δεν μπόρεσαν να κατευθύνουν τις τύχες του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών" (σ. 69). Αυτή η συστηματοποίηση στηρίζεται σε πέντε άξονες (τη γραμματική, το συντακτικό, την απόκτηση λεξιλογικών γνώσεων, την ερμηνεία και τη μετάφραση), στους οποίους ταξινομούνται οι αντίστοιχες θέσεις διάφορων

ειδικιών και κυρίως των Κ. Γεωργούλη, Ν. Εξαρχόπουλου και Αχ. Τζάρτζανου.

Το τρίτο κεφάλαιο "Η προσπάθεια αναμόρφωσης του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών στο Κολλέγιο Αθηνών (1972-1974)" αναφέρεται στην τρίτομη σειρά εγχειριδίων του Κολλεγίου Αθηνών (α) Κ. Πανηγύρη/Ε. Φραγκίσκου, Γράμματα Ελληνικά, Αθήνα 1972- β) Ν. Μπούρα/Δ. Καλασούнта, Αρχαία Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1973- γ) Δ. Μονογυιού/Ν. Μπούρα, Αρχαίος Ελληνικός Λόγος, Αθήνα 1974) και τις Οδηγίες που την συνοδεύουν. Στα τρία εγχειρίδια διατάσσονται τα κείμενα κατά θεματικούς κύκλους και ανάλογα με τη συνθετότητα και πολυπλοκότητά τους, ενώ βασικό κριτήριο επιλογής τους αποτελεί η δραστηριοποίηση του ενδιαφέροντος των μαθητών. Ο πρώτος τόμος περιέχει κείμενα "διασκευασμένα" ή πρωτότυπα, τα οποία καλύπτουν ποικίλα θέματα και προέρχονται από διάφορους συγγραφείς: "Καλύπτουν πράγματι ένα ευρύ φάσμα ειδών και συγγραφέων και μένουν συνήθως κοντά στην παιγνιώδη και ανήσυχη φύση των μαθητών της Α' Γυμνασίου από άποψη ελκυστικότητας και ενδιαφέροντος" (σ. 90). Μεταξύ των κειμένων παρεμβάλλονται "αρχαιογνωστικά" κείμενα σε νεοελληνική γλώσσα με ποικίλο περιεχόμενο σχετικό με την καθημερινή ζωή και τις δραστηριότητες των προγόνων μας. Στον δεύτερο τόμο περιλαμβάνονται περισσότερα σύνθετα κείμενα - κυρίως ιστορικά, δικανικά και φιλοσοφικά -, ενώ στον τρίτο "είναι σαφής η νοηματική απογείωση με προώθηση συγγραφέων όπως ο Αριστοτέλης, ο Ξενοφών, ο Πλούταρχος, ο Ισοκράτης κ.ά. Η κατά είδη διασπορά των κειμένων παραμένει πλούσια και ικανοποιητική" (σ. 91). Σε αντιστοιχία προς τα αρχαιογνωστικά κείμενα του πρώτου τόμου περιέχονται πρωτότυπα αποσπάσματα, τα οποία προσφέρουν πληροφορίες για πόλεις, μνημεία, ιστορικά γεγονότα κλπ.

Η διδασκαλία της Γραμματικής καλύπτεται από τους δύο τόμους. Ο πρώτος δίνει βαρύτητα στους διάφορους γραμματικούς τύπους, ενώ παράλληλα επιδιώκει τον συνδυασμό "γραμματικής διδασκαλίας και μεταφραστικής προσέγγισης". Στον δεύτερο τόμο επιχειρείται η φορμαλιστική προσέγγιση της Γραμματικής. Σε ό,τι αφορά τη διδασκαλία του Συντακτικού, τα συντακτικά φαινόμενα αντιμετωπίζονται αρχικά εμπειρικά (Α' τόμος) προς όφελος των μεταφραστικών δυνατοτήτων, κατόπιν γίνεται μια συστηματικότερη παρουσίαση και ανάλυση των μικροσυντακτικών σχέσεων (Β' τόμος), για να επακολουθήσει η διδασκαλία μακροσυντακτικών φαινομένων (Γ' τόμος).

Στο τέταρτο κεφάλαιο "Τα σχολικά εγχειρίδια Αρχαίων Ελληνικών στο Λύκειο" ασκείται κριτική στα εγχειρίδια που διδάσκονται στο Λύκειο και

ιδιαίτερα από το ένα μέρος στην επιλογή και τη διάταξη των κειμένων και από το άλλο στη δομή και τη λειτουργικότητα των περιεχομένων τους. Σχετικά με το εγχειρίδιο της Α΄ Λυκείου αναφέρεται: "Το συγκεκριμένο εγχειρίδιο έχει περάσει από δύο μορφές. Η πρώτη παρουσίαζε τα αναμενόμενα χαρακτηριστικά των παλαιών προσπαθειών επαφής με τη γλώσσα και το πνευματικό έργο των προγόνων μας: ελάχιστη εικονογράφηση, σκυθρωπή γενικά εμφάνιση, έλλειψη σχηματικής προσέγγισης των γραμματικοσυντακτικών φαινομένων, εξάντληση της θεωρίας στα προσεγγιζόμενα φαινόμενα κλπ. Στην ανανεωμένη του μορφή, που παρουσιάσθηκε σχεδόν μια δεκαετία αργότερα, καταβλήθηκε μία ορατή προσπάθεια να συμπλέει με την εισαχθείσα εντωμεταξύ αναμορφωμένη διδασκαλία της ΝΕ γλώσσας. Προστέθηκε αρκετό χρώμα στην όλη εικόνα, υποκαταστάθηκε η μονομερής θεωρητική προσέγγιση των πραγμάτων με παραδειγματική μεθοδολογία παροχής και καταβλήθηκε μια συνολική προσπάθεια να γίνει το εγχειρίδιο ένας χώρος παραγωγικής γλωσσικής ενασχόλησης για τη σχολική τάξη και μια ελκυστική εμπειρία για τον μαθητή" (σ. 102). Η πληθώρα των κειμένων και η συμπίκνωση όλων των γραμματικών τύπων και συντακτικών φαινομένων σε ένα μόνο εγχειρίδιο κρίνεται ωστόσο ότι δεν δημιουργούν ευοίωνες προϋποθέσεις για την επίτευξη των στόχων που ευαγγελίζονται οι "Οδηγίες" του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

Σε ό,τι αφορά τη Β΄ Λυκείου, ο λόγος "Υπέρ αδυνάτου" του Λυσία, η Αναγώνη του Σοφοκλή και ο Πρωταγόρας του Πλάτωνα περιλαμβάνονται σε ένα ενιαίο εγχειρίδιο, ενώ η Ιστορία του Θουκυδίδη σε ξεχωριστό. Το πρώτο κείμενο δεν δείχνει να επλέγεται με συγκεκριμένα κριτήρια παρά "λόγω κεκτημένης από παλιά ταχύτητας" (σ. 106). Η επιλογή των κεφαλαίων Θ΄-ΙΑ΄ ή ΙΒ΄ από τον Πρωταγόρα κρίνεται άστοχη, δεδομένου ότι το συγκεκριμένο κείμενο "παρά την ομορφιά του, αφήνεται ασύνδετο από την όλη στρατηγική του διαλόγου" (ό.π.). Το δραματικό κείμενο περιέχει μια μακροσκελή εισαγωγή, η οποία, στην προσπάθειά της να προσφέρει όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες, καταλήγει "με την υπερβολική αναλυτικότητά" της σε αρνητικά αποτελέσματα. "Πραγματική όαση από όλες τις απόψεις μέσα στην πραγματικότητα της Β΄ Λυκείου αποτελεί το εγχειρίδιο του Θουκυδίδη", όπως προδίδουν "η ουσιαστική και λιτή εισαγωγή, τα ουσιώδη και χρηστικά σχόλια", η μεθοδική διατύπωση των ερωτήσεων και ο πρωτότυπος συχνά χαρακτήρας τους ..." (σ. 107).

Τα σχολικά εγχειρίδια της Γ΄ Λυκείου (Οιδίπους Τύραννος του Σοφοκλή, Επιτάφιος του Περικλή από την Ιστορία του Θουκυδίδη και Ανθολόγιο αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων) δεν δείχνουν ότι μπορούν να ανταποκριθούν

στα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των μαθητών, οι οποίοι επέλεξαν συνειδητά πανεπιστημιακές κατευθύνσεις σχετικές με τα Αρχαία Ελληνικά.

Η ανακεφαλαίωση ηχεί σχεδόν αφοριστικά: "Ανακεφαλαιώνοντας, πρέπει αναμφισβήτητα να περιγράψουμε με μελανούς τόνους την προοπτική δημιουργικής επαφής Νεοελλήνων μαθητών και ΑΕ γλώσσας μέσα από τα διατιθέμενα για το σκοπό αυτό εγχειρίδια. Πέρα από την υποχρέωση να συμπλέουν αυτά με τις προγραμματικές επιλογές του αρμόδιου Υπουργείου για το μάθημα, και τα ίδια και οι συγγραφείς τους δεν δίνουν την εντύπωση ότι καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια να απεγκλωβίσουν το μάθημα από τα δεσμά της ξηρής και άχρωμης, άοσμης και άγευστης αντιμετώπισης των γλωσσικών μας ριζών και να οδηγήσουν τον μαθητή στο δρόμο της επανασύνδεσης με τις εθνικές και πνευματικές του ρίζες και της δημιουργικής ενασχόλησης με την πανάρχαιη και πολύτιμη πολιτιστική του κληρονομιά" (σ. 108).

Τέλος εκτίθεται το περιεχόμενο του εισαγωγικού εγχειριδίου των ΑΕ, το οποίο διδάσκεται στην Κύπρο, και απαριθμούνται οι βασικότερες διαφορές και αποκλίσεις του από τη σχετική ελλαδική πραγματικότητα.

Το πέμπτο κεφάλαιο "Αρχαία Ελληνικά και τύπος (μια παρουσίαση του διαλόγου στον τύπο για την επαναφορά ή μη των Αρχαίων Ελληνικών στο Γυμνάσιο)" καταγράφει τα επιχειρήματα που διατυπώθηκαν στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο για την επαναφορά των Αρχαίων Ελληνικών στο Γυμνάσιο μετά τη σχετική εξαγγελία (Νοέμβριος 1986) του τότε υπουργού παιδείας Αντώνη Τρίτση. Η παρουσίαση των επιχειρημάτων επικεντρώνεται: α. στη γλωσσική πενία, β. στη γλωσσική διδασκαλία που προβλέπει η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976, γ. στη διατήρηση της εθνικής μας ταυτότητας, δ. στην ιδεολογική διάσταση του μαθήματος και ε. στην κατάσταση που επικρατεί σε ξένες χώρες σχετικά με τις κλασικές σπουδές.

Ως συνολική αποτίμηση του διαλόγου διατυπώνεται η άποψη ότι οι αντικρουόμενες μεταξύ τους απόψεις δεν στηρίζονται σε ερευνητικά δεδομένα, αλλά αποτελούν ενορατικές τοποθετήσεις.

Στο έκτο κεφάλαιο εκτίθενται αναλυτικά τα προγράμματα κλασικών σπουδών που ισχύουν σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες (Αγγλία, Γαλλία, Ιταλία, Γερμανία) καθώς και τα μέτρα που έχουν θεσμοθετηθεί για την αντιμετώπιση προβλημάτων σχετικών με τη διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών και των Λατινικών. Από την περιδιάβαση αυτή διαπιστώνεται ότι οι κλασικές, και γενικότερα οι ανθρωπιστικές, σπουδές έχουν υποβαθμισθεί στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, γεγονός που οφείλεται στη μη περαιοριστική και τεχνοκρατική κατεύθυνση της εκπαίδευσης. Σχετικά με την Ελ-

λάδα αναφέρεται: "Όχι πως στην Ελλάδα κατορθώθηκε ανάλογο επίπεδο παιδείας στις θετικές επιστήμες και την τεχνολογία, που να δικαιολογεί την κρίση στις ανθρωπιστικές σπουδές. "Πέρασε" όμως το πνεύμα του "Σπούτνικ-σοκ" των ΗΠΑ μέσω της Ευρώπης και στην κοιτίδα των κλασικών σπουδών μεταλλάσσοντας τη μέχρι τότε θεώρησή τους ..." (σ. 186).

Η συγκριτική ανασκόπηση της κατάστασης οδηγεί στο συμπέρασμα ότι από το ένα μέρος απαιτείται η σύνταξη Αναλυτικών Προγραμμάτων νέου τύπου (Curriculum) με την ενεργό συμμετοχή των εκπαιδευτικών, τα οποία θα δώσουν συγκεκριμένο προσανατολισμό στις κλασικές σπουδές, και από το άλλο είναι αναγκαίο τόσο το πολλαπλό εγχειρίδιο όσο και η δυνατότητα επιλογής του μαθήματος σε διάφορες σχολικές βαθμίδες.

Στο έβδομο κεφάλαιο "Θεωρίες Αναλυτικών Προγραμμάτων. Δόμηση του Curriculum" καταγράφονται οι μεταβλητές που επηρεάζουν τη διαδικασία σχεδιασμού ενός Αναλυτικού Προγράμματος και αναλύονται οι στρατηγικές οργάνωσης και ανάπτυξης ενός Αναλυτικού Προγράμματος με μορφή Curriculum. Τέλος αξιοποιούνται οι μήτρες στόχων του K. Westphalen και του R. Tyler και διατυπώνεται συγκεκριμένη πρόταση για την ταξινόμηση στόχων στο μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών.

Στο όγδοο κεφάλαιο "Ερευνητικός σχεδιασμός για την εναρμόγηση νέων διδακτικών μεθόδων Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας" επισημαίνεται η έλλειψη εμπειρικών δεδομένων σχετικά με θέματα που αφορούν τη Διδακτική του μαθήματος και ιδιαίτερα την εφαρμογή και αξιολόγηση συγκεκριμένων διδακτικών μεθόδων, ενώ παράλληλα επιχειρείται "ο σχεδιασμός μιας πολυδιάστατης ερευνητικής πορείας" και προεξοφάλλεται "η δοκιμαστική εφαρμογή της πειραματικής μορφής της μεθόδου στους προκαθορισμένους μαθητικούς πληθυσμούς ..." (σ. 238). Η ερευνητική πορεία ακολουθεί πέντε στάδια: το πρώτο στάδιο αναφέρεται κυρίως στην καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης και την οργάνωση της έρευνας - το δεύτερο "προβλέπει" την πειραματική εφαρμογή της μεθόδου και σχετικές μαγνητοσκοπήσεις - στο τρίτο ολοκληρώνεται ουσιαστικά η έρευνα με την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της - στο τέταρτο μαγνητοσκοπούνται "υποδειγματικές διδασκαλίες", ενώ στο τελευταίο ενημερώνονται οι εκπαιδευτικοί και το γενικότερο κοινωνικό σύνολο και παράλληλα υποδεικνύεται η αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας σε διάφορα επίπεδα.

Στο ένατο κεφάλαιο επισημαίνονται από το ένα μέρος οι αρνητικές πλευρές της διδασκαλίας του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών στο παρελθόν, οι οποίες οδήγησαν στην υποβάθμισή του, και από το άλλο τα αρνητικά αποτελέσματα, στα οποία έχει καταλήξει ο αποκλεισμός της διδα-

σκαλίας του από το πρωτότυπο στο Γυμνάσιο. Υποστηρίζεται ότι η επαναφορά του σε καμιά περίπτωση "δεν θα έχει ως στόχο να μειώσει ή και να υποκαταστήσει τη διδασκαλία της ΝΕ, αλλά να τη συμπληρώσει και να τη βελτιώσει ... Η σκοπιμότητα της διδασκαλίας των ΑΕ θα έχει χαρακτήρα συμπληρωματικό και επικουρικό" και δεν θα πρέπει "να συνδυαστεί με την κατάργηση του μαθήματος των ΑΕ από μεταφράσεις" ούτε θα σημαίνει "την επιστροφή στα διδακτικά πρότυπα και τις ξεπερασμένες ήδη μεθόδους διδασκαλίας του παρελθόντος" (σ. 249-250).

Η διδασκαλία από το πρωτότυπο πρέπει να αποβλέπει από το ένα μέρος στην εξοικείωση του μαθητή με ένα βασικό λεξιλόγιο του αρχαίου ελληνικού λόγου και από το άλλο στην κατανόηση των "βασικών γραμματικών και συντακτικών δομών" της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας. Για την επίτευξη των στόχων αυτών προτείνεται η συγγραφή εγχειριδίων για κάθε τάξη, τα οποία θα περιλαμβάνουν πρωτότυπα ή ελαφρώς διασκευασμένα κείμενα. Αυτά θα πρέπει να περιέχουν το βασικό λεξιλόγιο και τις σημαντικότερες γραμματικοσυντακτικές δομές. Τα εγχειρίδια θα συνοδεύουν Βοηθήματα Γραμματικής και Συντακτικού, τα οποία θα αποτελούν "βιβλία διδασκαλίας και αναφοράς". Σε ό,τι αφορά τη μεθοδολογική προσέγγιση, η διδασκαλία θα πρέπει να αξιοποιήσει την "επικοινωνιακή προσέγγιση" που εφαρμόζεται στις ομιλούμενες γλώσσες, παίρνοντας ασφαλώς υπόψη της τις ιδιομορφίες του μαθήματος: "Στην περίπτωση όμως της διδασκαλίας της ΑΕ θα στηριχθούμε οπωσδήποτε στο κείμενο και εν συνεχεία θα εστιάσουμε τη διδακτική διαδικασία κυρίως στον άξονα της γραπτής επικοινωνίας (αφού στόχος μας είναι η ικανότητα επικοινωνίας με τα κείμενα) και δευτερευόντως στον άξονα της προφορικής (όπου και όταν αυτό κρίνεται σκόπιμο)" (σ. 252). Κατά τη διδασκαλία απαιτείται ο συνδυασμός Αρχαίας Ελληνικής και Νέας Ελληνικής Γλώσσας: "Η ΑΕ Γλώσσα θα διδάσκεται σε μια πρώτη φάση ως ξεχωριστό αντικείμενο, αλλ' είναι απαραίτητο να υπάρχει η δυνατότητα συγκρίσεων και επισημάνσεων, ομοιοτήτων και διαφορών της με τη ΝΕ και αντίστροφως" (σ. 253) με απώτερο σκοπό τη σφαιρική διδασκαλία της αρχαιοελληνικής και νεοελληνικής γλώσσας και τη συγχώνευσή τους σε ένα ενιαίο μάθημα "Ελληνική Γλώσσα".

Στο δέκατο κεφάλαιο "Σχεδιασμός Προγράμματος Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας και Γλώσσας για το Γυμνάσιο" α) επιχειρείται η σύνταξη ενός Αναλυτικού Προγράμματος με μορφή Curriculum, το οποίο περιέχει τα τέσσερα δομικά στοιχεία ενός Curriculum: στόχους - περιεχόμενα διδασκαλίας - μεθοδολογική προσέγγιση - αξιολόγηση της επίτευξης των στόχων και β) αναπτύσσεται η μέθοδος "Από τη μετάφραση στο πρωτότυπο", σύμφωνα

με την οποία μπορεί να συνδυασθεί η διδασκαλία από μετάφραση με τη διδασκαλία από το πρωτότυπο στα πλαίσια της ενιαίας αντιμετώπισης της Ελληνικής Γλώσσας. Ο συνδυασμός αυτός δεν καταργεί την αυτονομία μετάφρασης και πρωτοτύπου ούτε έχει πρόθεση να υποβαθμίσει τη διδασκαλία από μετάφραση. Στα πλαίσια αυτής της μεθόδου "δύο διδακτικές ώρες από τις ώρες ΑΕ Γραμματικής (από μετάφραση) στις τρεις τάξεις του Γυμνασίου θα διατεθούν για ενιαία διδασκαλία γλώσσας και πολιτισμού. Και αντιστρόφως, δύο ώρες ΑΕ (από πρωτότυπο) του Λυκείου θα διατεθούν και στις τρεις τάξεις για ολοκληρωμένη διδασκαλία έργων της ΑΕ Γραμματικής εν μέρει από το πρωτότυπο και εν μέρει από μετάφραση ή με τη μέθοδο "Από τη μετάφραση στο πρωτότυπο".

Σύμφωνα με την μέθοδο "Από τη μετάφραση στο πρωτότυπο" καταβάλλεται προσπάθεια να μην απομακρύνεται η μετάφραση από το αρχαίο κείμενο. Με άλλα λόγια οι λέξεις που διατηρούνται στη νέα ελληνική γλώσσα δεν αντικαθίστανται από άλλες συνώνυμες, ενώ οι λέξεις της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, που μπορούν να ανιχνευθούν από την "επιβίωση" των ριζών τους σε απλές ή σύνθετες λέξεις, διατηρούνται ή μεταφράζονται με συγγενείς λέξεις της νέας ελληνικής γλώσσας. Παράλληλα ο μαθητής πρέπει να απομνημονεύει σταδιακά λέξεις της αρχαίας ελληνικής, οι οποίες μπορούν "να ενταχθούν αβίαστα στο γλωσσικό πλούτο της ΝΕ", ενώ, όπου δεν κατορθώνεται το νεοελληνικό ύφος, πρέπει να επιδιώκει το σεβασμό του ύφους του αρχαίου κειμένου. Σε ό,τι αφορά την πορεία διδασκαλίας, αυτή είναι αντίστροφη σε σύγκριση με την ισχύουσα και καθιερωμένη: ενώ "από τη μετάφραση γίνεται η κύρια προσπέλαση του περιεχομένου, της δομής κλπ., με φειδωλή προσφυγή στο αρχαίο κείμενο, όπου η μετάφραση δεν επαρκεί ... κι όπου το κείμενο προσφέρεται για γλωσσικούς παραλληλισμούς ...", από το πρωτότυπο "γίνεται η κύρια γλωσσική διδασκαλία, επικεντρωμένη κάθε φορά σε ένα γλωσσικό φαινόμενο ..." με αναφορά του αντίστοιχου φαινομένου της ΝΕ. Τέλος, από τη μετάφραση και το πρωτότυπο "επιδιώκεται η συνολική θεώρηση του κειμένου" (σ. 278).

Η παραπάνω "μέθοδος", μετά από περιορισμένη εφαρμογή της κατά το σχολικό έτος 1989-90, η οποία κατέληξε σε θετικά συμπεράσματα, έχει εφαρμοσθεί σε ευρύτερο επίπεδο και αναμένεται η κοινοποίηση των αποτελεσμάτων. Το κεφάλαιο κλείνει με συγκεκριμένες υποδείξεις για την προσέγγιση της Γραμματικής και του Συντακτικού στις τρεις τάξεις του Γυμνασίου. Κατά την προσέγγιση αυτή από το ένα μέρος "επιδιώκεται η μέγιστη δυνατή χρονική σύμπτωση με την ισχύουσα ... στο Γυμνάσιο νεοελληνική γλωσσική διδασκαλία ..." και από το άλλο "προωθείται η εκδίπλωση του όλου

συστήματος της ΑΕ Γλώσσας σε ομόκεντρους και αυτάρκεις κατά το δυνατόν κύκλους. Σε ό,τι αφορά την επιλογή των γραμματικών τύπων και των συντακτικών φαινομένων, ακολουθούνται συγκεκριμένα κριτήρια: "Η γειτνίαση προς τα ΝΕ ... - Η ευκολία προσέγγισης. Επί τη βάσει του εκτεθέντος προβληματισμού ... επιδιώκεται η πρόταξη των ευκολότερων στοιχείων - Η χρηστικότητα στο σύστημα της ΑΕ. Βάσει αυτής της αρχής θα προταχθούν οπωσδήποτε στοιχεία που παρουσιάζονται με αυξημένη συχνότητα στα ΑΕ, έστω και αν δεν υποστηρίζονται από τη νεοελληνική γλωσσική εμπειρία" (σ. 283).

Στο Παράρτημα "Σεμινάριο για τη διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και του Αρχαίου Ελληνικού Πολιτισμού (Λεμεσός, 28-31 Μαΐου 1991)" εκτίθενται οι προτάσεις που διατυπώθηκαν για τη διδασκαλία της Αρχαίας ελληνικής γλώσσας και του Αρχαίου ελληνικού πολιτισμού.

Για τη διδασκαλία του μαθήματος στην Ελλάδα και την Κύπρο προτείνεται:

- η διαχρονική διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας στο Γυμνάσιο: "Στόχος της διδασκαλίας, σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, είναι η εξοικείωση του μαθητή με κείμενα όλων των μορφών της Ελληνικής Γλώσσας (ΑΕ, Βυζαντινή, Λόγια) και παράλληλα πάντα τόσο με τη διδασκαλία της ΑΕ γραμματικής από μετάφραση όσο και με τη διδασκαλία της Δημοτικής γλώσσας" (σ. 302),

- η μεθοδολογική προσέγγιση "Από τη μετάφραση στο πρωτότυπο": "... η σπουδή της ΑΕ Γλώσσας επιχειρείται μέσα από τη συνεξέταση πρωτότυπων κειμένων και της μετάφρασής τους και με αφετηρία τη μετάφραση" (σ. 303) και

- η διδασκαλία με βάση θεματικές ενότητες (διδασκαλία γλώσσας και πολιτισμού στη διαχρονική τους διάσταση: "... η έμφαση βρίσκεται στην αμφίδρομη πορεία μεταξύ, αφενός, των σημερινών βιωμάτων και εμπειριών της γλώσσας και του πολιτισμού ταυτόχρονα και, αφετέρου, των πολιτιστικών και των γλωσσικών επιβιώσεων από άλλες εποχές" (ό.π.).

Για τη διδασκαλία του Αρχαίου Ελληνικού Πολιτισμού προτείνεται:

- η επίσκεψη μουσείων και αρχαιολογικών χώρων
- η αξιοποίηση της τραγωδίας στα πλαίσια της θεατρικής αγωγής
- η ανίχνευση του Αρχαίου Ελληνικού Πολιτισμού σε "σύγχρονες επιβιώσεις" και
- η διαθεματική προσέγγιση του Αρχαίου Ελληνικού Πολιτισμού (π.χ. Αρχαίος Ελληνικός Πολιτισμός και Μουσική).

Τέλος εκτίθενται τα συμπεράσματα σχετικά με τη διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας στην Κύπρο και την Ελλάδα:

- α. διαχρονική σπουδή της Ελληνικής Γλώσσας
- β. πρώιμη επαφή του μαθητή με το κείμενο
- γ. ανάγκη ποιοτικής αναβάθμισης του μαθήματος
- δ. διεξαγωγή εμπειρικών ερευνών σχετικών με τη μεθοδολογική προσέγγιση του μαθήματος
- ε. συγγραφή νέων σχολικών εγχειριδίων που θα ακολουθούν συγκεκριμένες μεθοδολογικές υποδείξεις και
- στ. ενημέρωση σχετικά με τις συνθήκες και τις προϋποθέσεις εφαρμογής της διδασκαλίας του μαθήματος από το πρωτότυπο στο Γυμνάσιο καθώς και με τα αποτελέσματα εμπειρικών ερευνών.

Η συμβολή του βιβλίου που παρουσιάσαμε στη Διδακτική του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών είναι, κατά τη γνώμη μας, δεδομένη για τους ακόλουθους λόγους:

- προσφέρει μια εμπειριστατωμένη εικόνα των προβλημάτων που σχετίζονται με τη διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών. Ασφαλώς υπάρχουν και άλλα σημαντικά έργα, τα οποία αναφέρονται στα προβλήματα που αφορούν τη διδασκαλία του μαθήματος, αλλά αυτά άλλοτε δίνουν βάρος στη μεθοδολογική προσέγγιση συγκεκριμένων περιεχομένων διδασκαλίας, άλλοτε επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους σε χρονικές φάσεις εξέλιξης των προβλημάτων και άλλοτε αντιμετωπίζουν τα προβλήματα από κοινωνιολογική σκοπιά. Η παρούσα εργασία καλύπτει ωστόσο σε μεγάλο εύρος θέματα και προβλήματα από το 1834 μέχρι σήμερα, χωρίς να απομακρύνεται από το βασικό της σκοπό: την αναβάθμιση και αναμόρφωση του μαθήματος,

- προωθεί την άποψη ότι η επίλυση των προβλημάτων που αφορούν τη διδασκαλία του μαθήματος δεν μπορεί να προκύψει αποκλειστικά και μόνον από ενορατικές θέσεις και απόψεις χωρίς την αναγκαία εμπειρική κάλυψη. Οι περισσότερες από τις προτάσεις που διατυπώνονται κατά καιρούς κυρίως σε επίπεδο σχολικών εγχειριδίων, δηλαδή επιλογής κειμένων και γενικότερα περιεχομένων διδασκαλίας, και μεθοδολογικών υποδείξεων είτε παραμένουν σε θεωρητικό επίπεδο είτε εφαρμόζονται σε πολύ περιορισμένη έκταση, με αποτέλεσμα να μη μπορούν να επηρεάσουν θετικά την εκπαιδευτική πράξη. Η έλλειψη εμπειρικών δεδομένων και η εφαρμογή μέτρων, που προέρχονται από θεωρητικές τοποθετήσεις και δεν ακολουθούνται από οποιαδήποτε αξιολόγηση των αποτελεσμάτων τους, ευθύνονται για τον εγκλω-

βισμό του μαθήματος σε αναποτελεσματικές και πρόσκαιρες λύσεις, οι οποίες δεν αντέχουν στον κριτικό έλεγχο,

- αποτελεί μια από τις λίγες εργασίες σχετικά με τη διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών, στην οποία συνεργάζονται φιλόλογοι, παιδαγωγοί και εκπαιδευτικοί (βλ. και τις σχετικές έρευνες: Παν. Ξωχέλλη κ.ά., Μεθόδευση της διδασκαλίας και αξιολόγηση της σχολικής επίδοσης στο Γυμνάσιο και Λύκειο. Πορίσματα εμπειρικής έρευνας στην Ελλάδα (τρίτο μέρος), στο: Σύγχρονη Εκπαίδευση, 1986 (28), σ. 69-87 και Χρ. Φράγκου, Εφαρμογή της μαιευτικής μεθόδου του Σωκράτη σε παιδιά, Ιωάννινα 1973). Η συνεργασία των εκπροσώπων των διάφορων επιμέρους επιστημών με παιδαγωγούς, ψυχολόγους, κοινωνιολόγους και εκπαιδευτικούς αποτελεί παλαιό αίτημα των ειδικών που ασχολούνται με την έρευνα και το σχεδιασμό των Αναλυτικών Προγραμμάτων και απαραίτητο κριτήριο για τη συγγραφή αποτελεσματικών σχολικών εγχειριδίων για τα διάφορα μαθήματα,

- διατυπώνονται προτάσεις για τη μεθοδολογική προσέγγιση των περιεχομένων διδασκαλίας, οι οποίες προσπαθούν να καταλήξουν τόσο σε συναινετικές όσο και σε αξιόπιστες και έγκυρες λύσεις των προβλημάτων. Η εναλλακτική μέθοδος "Από τη μετάφραση στο πρωτότυπο" προσφέρει σημαντική βοήθεια τόσο για την αντιμετώπιση του προβλήματος "πρωτότυπο-μετάφραση" όσο και για την ενιαία διδασκαλία της "Ελληνικής Γλώσσας". Η σχετική πρόταση, ξεφεύγοντας από την παραδοσιακή αντιμετώπιση των σχετικών θεμάτων, δεν παρέμεινε μόνο σε θεωρητικό επίπεδο, αλλά εφαρμόστηκε και στην πράξη με θετικά αποτελέσματα,

- προβάλλεται η ανάγκη για τη σύνταξη επιμέρους Αναλυτικών Προγραμμάτων (Curricula), τα οποία θα προσφέρουν στον εκπαιδευτικό τις κατευθυντήριες γραμμές και την απαραίτητη βοήθεια κατά το σχεδιασμό της διδασκαλίας του.

Θα μπορούσε ωστόσο να επισημάνει κανείς ότι:

- η επιχειρούμενη ιστορική αναδρομή στις προτάσεις και τα μέτρα για την αντιμετώπιση προβλημάτων σχετικών με τη διδασκαλία του μαθήματος παραλείπει οποιαδήποτε, έστω και σύντομη αναφορά στο "κίνημα του εκπαιδευτικού δημοτικισμού", ενώ δείχνει να αγνοεί τις θέσεις δύο από τους κυριότερους εκπροσώπους του, του Αλ. Δελμούζου και του Δημ. Γληνού. Η απουσία των θέσεων αυτών, οι οποίες "κατηύθυναν τις τύχες του μαθήματος", είναι ιδιαίτερα εμφανής και μάλιστα υπογραμμίζεται εντονότερα μέσω της επανειλημμένης προβολής των θέσεων κυρίως του Κ. Γεωργούλη και του Ν. Εξαρχόπουλου,

- απουσιάζουν σύγχρονοι μελετητές και ειδικοί, οι οποίοι σημάδεψαν με την επιστημονική δράση και τις προτάσεις τους τη "μοίρα" του μαθήματος. Για παράδειγμα στον Ευ. Παπανούτσο και στον Δημ. Μαρωνίτη δεν αφιερώνονται παρά συνολικά τέσσερις βιβλιογραφικές παραπομπές, χωρίς οποιαδήποτε αναφορά των απόψεών τους. Η απουσία ορισμένων ερευνητών ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι οι απόψεις τους δεν μπορούν εύκολα να αξιοποιηθούν προς την κατεύθυνση μιας συν-θετικής λύσης, πράγμα που αποτελεί και έναν από τους βασικότερους σκοπούς του βιβλίου. Γεγονός είναι ότι ορισμένες θέσεις είναι τόσο αντιθετικές, ώστε είναι σχεδόν αδύνατη οποιαδήποτε προσέγγιση μεταξύ τους, δηλαδή η θέση και η αντίθεση δεν είναι δυνατόν οπωσδήποτε να καταλήξουν στη σύνθεση, την οποία επιδιώκει το βιβλίο,

- η μέθοδος "Από τη μετάφραση στο πρωτότυπο", αν εξαιρέσει κανείς διασκευασμένα αποσπασματικά κείμενα, δεν μπορεί να εφαρμοσθεί εύκολα σε οποιοδήποτε έργο και οποιονδήποτε συγγραφέα. Η εφαρμογή αυτής της μεθόδου προϋποθέτει δηλαδή την επιλογή κειμένων που να ανταποκρίνονται στις βασικές αρχές της. Η τήρηση των αρχών αυτών, η οποία ενδεχομένως δεν είναι ιδιαίτερα δύσκολη στην περίπτωση αποσπασματικών κειμένων, πρέπει να δημιουργεί προβλήματα και να θέτει σε αμφισβήτηση την ίδια τη μέθοδο στην περίπτωση ολόκληρων έργων,

- πέρα από το Αναλυτικό Πρόγραμμα με μορφή Curriculum που περιέχεται στο βιβλίο, θα ήταν χρήσιμο ένα συγκεκριμένο Curriculum, το οποίο μάλιστα θα αξιοποιούσε τη μέθοδο "Από τη μετάφραση στο πρωτότυπο".

Οι κριτικές αιχμές που προβλήθηκαν παραπάνω δύσκολα μπορούν να μειώσουν την προσφορά του βιβλίου τόσο στη θεώρηση των προβλημάτων των σχετικών με τη διδασκαλία του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών από μια άλλη οπτική γωνία όσο και στην ανακίνηση και δραστηριοποίηση της σχετικής συζήτησης. Οι αιχμές αυτές στομώνουν μάλιστα αισθητά, αν πάρει κανείς υπόψη του ότι η εργασία δεν έχει ολοκληρωθεί, όπως εξάλλου δηλώνουν οι ίδιοι οι συγγραφείς της.

Γιάννης Βρεττός